

Arbejds- og øvehæfte til bogen:

At undres ved livets afslutning. Om brug af filosofiske samtaler i palliativt arbejde
(Hansen, 2016)

© Finn Thorbjørn Hansen, Professor, Aalborg Universitet, december
2016: finnth@hum.aau.dk

INDHOLDS- FORTEGNELSE

INTRODUKTION..... 1

Forberedelse inden læsning af bogen 4

SPØRGSMÅL OG ØVELSER..... 5

til Indledning 5

til Kapitel 1 6

til Kapitel 2 7

til Kapitel 3 8

til Kapitel 4 9

til Kapitel 5 10

til Kapitel 6 11

til Kapitel 7 12

til Kapitel 8 13

til Kapitel 9 14

til Kapitel 10 15

VIL DU TRÆNES I UNDRINGSBASEREDE DIALOGER OG DELTAGE I KURSER? 17

Litteratur for videre læsninger 18

Er du forskningsinteresseret? 20

INTRODUKTION

Få den bedste start ved at følge disse læseråd til bogen *At undres ved livets afslutning*

Dette er et arbejdshæfte med en række øvelses- og arbejdsspørgsmål til bogen *At undres ved livets afslutning. Om brugen af filosofiske samtaler i palliativt arbejde* af Finn Thorbjørn Hansen (2016, Akademisk Forlag):

<http://www.akademisk.dk/undres-ved-livets-afslutning>

Dette arbejdshæfte er en guide ind i de tanker og spørgsmål, som har været drivkraften bag bogen *At undres ved livets afslutning*.

Til hvert af bogens kapitler har jeg udarbejdet spørgsmål, som kan bruges som afsæt til at dykke dybere ned i de filosofiske tanker, begreber og etiske og eksistentielle livsfænomener, der tages op i bogen.

Fokus er rettet mod de temaer og spørgsmål, der er særlig relevante for professionelle, der ønsker at blive bedre til at være i, tænke ud fra og handle i relationer og situationer, der kalder på en menneskelig (human) respons og et medmenneskeligt nærvær.

Det kan også være øjeblikke eller situationer, som mens det hænder eller i tiden efter kalder på en filosofisk forundring og undren, eftertænksomhed og et eksistentielt nærvær og samtale med det andet menneske af mere eksistentiel og etisk karakter.

Bogens fokus er palliativt arbejde, men den er relevant alle medarbejdere i en sundhedssektor, der vil fremme en eksistentiel-orienteret kvalitetskultur.

Arbejdet i studie- og øvegrupper

Mine erfaring som træner og underviser i filosofisk praksis og sokratiske dialoggrupper er, at udbyttet er størst, hvis arbejdet foregår i mindre studie- og øvegrupper. Folk, der mødes jævnligt (fx én gang om måneden af ca. 2-3 timers varighed) omkring spørgsmålene, vil få meget mere ud af bogen end ham eller hende, der læser og tænker alene.

Jeg opfordrer også til, at man arrangerer sig i disse studie- og øvelgrupper på uformelle, hyggelige og hjemlige måder over fx en middag eller et glas vin en aften.

At filosofere på en mere fænomenologisk og eksistentiel måde fordrer, at man tør og vil engagere sig også personligt og eksistentielt (men ikke privat) i samtalen om de store filosofiske spørgsmål med andre. Det vil oftest gøre det lettere at forstå essensen i den filosofiske og sokratiske dannelsesproces.

Man skal forberede sig på en slags '*sokratisk dannelsesrejse*' (men ikke en terapeutisk og psykologiserende proces!). Bogen fordrer indirekte, at man påbegynder en sådan proces, så man for alvorforstår processerne i *Undringsværkstedet*, og hvad det vil sige at tænke og lytte fænomenologiske og reflektere hermeneutisk og sokratiske ud fra en grundlæggende filosofisk undren.

Læs bogen langsomt, og når du har tid og ro omkring dig og i dig

ved første øjekast kan bogen – i hvert fald de første 3-4 kapitler – virke noget 'akademisk' og 'abstrakt-filosofisk'. Til dem, der får denne førstefornemmelse, anbefaler jeg at læse bogen i en 'ikke-kronologisk' orden, hvor man i stedet læser forord og indledning og dernæst springer til kapitel 8, 7 og 9 – i den rækkefølge.

På den måde for man en første 'rammefortælling' for bogens undersøgelsesgrundlag og formål. Dertil kommer nogle konkrete eksempler på fortællinger fra praksis, hvor den undrende og fænomenologisk-lyttende tilgang vises i praktikernes essays over deres egne professionspraksisser.

Dernæst vil man nok begynde at fundere over, hvad man i grunden nærmere kan og selv vil forstå ved 'det eksistentielle', 'det åndelige', 'det religiøse' eller 'dannelse' eller 'undren' (frem for at være fx nysgerrig og undersøgende eller forbavset og overrasket), eller hvordan filosofi også kan forstås og praktiseres som en livsform og praktisk øvelse i nærvær, etisk selvomsorg og søgen efter visdom.

Efter disse kapitler anbefaler jeg at læse læse kapitel 6, som handler om, hvad filosofisk praksis er. Det gør det lettere at forstå de refleksioner og

sammenligner mellem de psykologiske, teologiske, kunstneriske og filosofiske samtaleformer, der foregår i kapitel 3,4 og 5.

I kapitel 2 og 3 vil man få bogens 'state-of-the-art', dvs. indblik i, hvordan andre forskere har beskrevet eksistentiel og åndelig omsorg (kapitel 2), samt hvordan denne bog – forskningsmæssigt set – hviler på og praktiseres ud fra en særlig eksistentiel-fænomenologisk og filosofisk-hermeneutisk forskningstradition (kapitel 3).

Kapitel 10 læses til sidst som den afsluttende opsamling og konklusion og perspektivering, hvor man også ser, hvorfor denne forskning – baseret på et hospicepersonales erfaringer med filosofiske undringssamtaler – også er relevant i sundhedssektoren som sådan og i relationsprofessioner og professionelt arbejde med mennesker i det hele taget.

Sidstnævnte grupper har jeg dog også belyst i andre bøger om undren (Hansen, 2000, 2002, 2008, 2014, 2017 – *forthcoming*)

Brug spørgsmålene som jeres guides ind i bogens univers

I nedenstående arbejdsspørgsmål går jeg frem i kronologisk orden fra indledning og frem til det afsluttende kapitel 10. Læs spørgsmålene og punkterne for hvert kapitel, før du/I går i gang med at læse selvsamme kapitel. Det kan forhåbentlig være en hjælp til at fokusere på det væsentlige.

OBS: Disse mange spørgsmål og opgaver er naturligvis blot tilbud. De er valgt, så de så vidt muligt dækker de fleste aspekter i bogen. Derfor håber jeg, at folk vil tage samtlige spørgsmål og opgaver op undervejs. God rejse og læse- og undringsfornøjelse! ☺.

FORBEREDELSE INDEN LÆSNING AF BOGEN

1. *Tænk over, hvad filosofi og det at filosofere er for dig og som sådan. Medbring en personlig genstand, der kan symbolisere, hvad du forstår ved filosofi og den værensmåde og handling, det er at filosofere. Denne genstand medbringes på første møde i studie- og øvelsesgruppen. Fortæl i gruppen hvorfor du lige har medbragt denne genstand.*
2. *Skriv efter mødet hver især et mindre notat – max. en side, hvor I hver især udtrykker, hvad I forstår ved filosofi og det at filosofere.*
3. *Den samme øvelse blot med nye begreber eller fænomener kan gøres (min anbefaling), hver gang man mødes i denne studie- og øvelsesgruppe. Så næste gang man mødes, kan I fx medbringe en personlig genstand for, hvad 'dannelse' eller 'det eksistentielle' eller 'det åndelige' eller 'det psykologiske' eller 'undren' er.*

SPØRGSMÅL OG ØVELSER

Da jeg anbefaler at arbejde med spørgsmål og øvelser i grupper, er de fleste spørgsmål og øvelser formuleret i I-form.

Man kan naturligvis også arbejde selvstændigt med opgaverne.

TIL INDLEDNING

1. *Reflekter sammen over, hvad en 'filosofisk stemthed' er.*
2. *Hvad siger historien 'At ramme muren' jer? Og ville I tilføje noget til den begyndende fænomenologiske analyse, der bagefter gøres over denne situation og oplevelse?*
3. *Reflekter over, hvad der kan menes med 'at stå i det åbne', og hvorfor det kan være værdifuldt set i egen sammenhæng, og hvor det måske kunne være knapt så værdifuldt.*
4. *Reflekter over, hvad forskellen kan være på 'kompetencer' og 'dyder'. Hvad forstår I ved en 'dyd'?*
5. *Reflekter over de 'syv kardinaldyder', der nævnes på side 23, og hvorfor også æstetik og sanselige væremåder er vigtige, når man vil åbne sig for og være i eksistentielle samtaler og samvær.*

TIL KAPITEL 1

1. *Reflekter over de officielle definitioner på eksistentiel og åndelig omsorg. Hvad forstår I ved 'det eksistentielle' og 'det åndelige'?*
2. *Tænk over et konkret og selvoplevet eksempel fra eget liv, hvor I vil sige, at hér var der noget 'eksistentielt' på spil. Tilsvarende med ordet og erfaringen 'det åndelige' og 'det religiøse' (hvis man i udgangspunktet stiller sig kritisk eller tvivlende over for, at og om der findes 'åndelige erfaringer' eller 'religiøse erfaringer', så vælger man de oplevelser, som man tænker andre forbinder med 'det åndelige' og 'det religiøse' frem for 'det eksistentielle'.)*
3. *Skriv på baggrund af jeres erfaringer jeres egen definition på henholdsvis 'det eksistentielle', 'det åndelige' og 'det religiøse'.*
4. *Tænk over spørgsmålene på side 39-40 og skriv et kort notat om, hvad det er, der lige nu undrer jer.*

TIL KAPITEL 2

1. *Hvordan vil I skelne mellem kvantitativ og kvalitativ forskning?*
2. *Hvordan vil I skelne mellem social- og humanvidenskab (humaniora)?*
3. *Når Gadamer taler om en 'sandhedserfaring', der ikke kan begribes af den almindelige empiriske forskning, og når han ser 'sandhed som en begivenhed' mere end som en spejling af faktiske og konstaterbare forhold, hvad tænker I så? Hvilke forskellige sandhedssyn kan I forestille jer, og hvilket tænker du selv ud fra?*
4. *Hvorfor tror I, at Gadamer lægger så megen vægt på 'den filosofiske erfaring' og 'kunsterfaringen', som veje ind i en hermeneutisk-fænomenologisk forskningspraksis og til at komme i dialog med 'sagen selv'? På hvilken måde er man tilstede og i en 'væren-i-verden', når man filosofere eller står i en kunstnerisk skabelsesproces eller optages af et kunstværk?*
5. *Hvad forstår I ved 'Væren'?*
6. *Tænk over forskellen på 'det ontologiske' og 'det ontiske'. Hvordan vil I beskrive forskellen? Kom med to eksempler fra egen praksis, hvor henholdsvis 'det ontologiske' og 'det ontiske' særlig var i eller på spil.*
7. *Når der i kapitlet tales om 'sagen selv' og 'fænomenet i sig selv', hvad tænker I da om det? Hvordan vil I skelne mellem 'fænomenet i sig selv', og fænomenet i dets gestaltede og 'størknede' form, som det nu betinges og muliggøres af via den konkrete og pågældende kultur, sproglighed, idiosynkratiske præferencer og sociale konstruktioner?*
8. *Diskuter nærmere, hvordan man kan skelne mellem en spejlende og pejlede forskning. Hvordan og hvad 'pejler' man forskningsmæssigt ud fra en eksistentiel-fænomenologisk og filosofisk-hermeneutisk tilgang? Og igen efter hvad, og ud fra hvilke kriterier eller 'musikalitet'?*
9. *Hvis I skulle sige, hvordan den 'eksistentielle fænomenologi' adskiller sig fra andre typer fænomenologiske retninger, hvad vil I så fremhæve? Og tilsvarende: Hvis I skulle beskrive, hvori den filosofiske hermeneutik adskiller sig fra andre typer hermeneutikker, hvad vil I så svare?*

TIL KAPITEL 3

1. *Tal i gruppen om, hvordan I umiddelbart ser forskellen på det psykologiske, det teologiske, det kunstneriske og det filosofiske samtalerum ud fra modellen på side 54.*
2. *Hvad er det særligt, der kendetegner den samtalepsykologiske tilgang til eksistentiel og åndelig omsorg, som fx Susann Strang repræsenterer?*
3. *Hvordan har I selv arbejdet med mere psykologiske og 'coachende' tilgange i samtaler? Nævn tre eksempler og hvilke tilgange/samtaleteknikker, I har benyttet dig af. Og hvad er det særligt, at man ud fra den psykologiske tilgang vil hæfte sig ved, hvis og når man skal arbejde med mere eksistentielle og 'åndelige' spørgsmål?*
4. *Diskuter, om Susann Strang har ret i, at 'Patienten er kun interesseret i sine egne svar' og hendes anbefaling om, at du som samtalepartner ikke selv må deltage på det indholdsmæssige niveau, men blot varetage at samtaleprocessen støtter og hjælper den anden person. Må en professionel ikke indgå i et reelt undringsfællesskab med klienten/patienten/den besøgende? Hvornår kunne det være godt, og hvornår ikke? Er der forskel på at være i en hjælperelation og i en Jeg-Du-relation (jf. Buber)?*
5. *Tænk over og skriv et refleksionsnotat over, hvordan I ser forskelle og ligheder mellem 'det eksistentielle' og 'det eksistentialistiske', jf. S. 60-68. Hvordan vil I beskrive forskellen på 'the meaning-making-paradigm' og 'the meaning-receiving-paradigm'?*
6. *Hvad kendetegner særlig den 'undringspsykologiske tilgang', jf. 69-71?*

TIL KAPITEL 4

1. *Hvad betyder 'sjælesorg' for jer? Hvis I skulle skelne mellem 'bevidsthed', 'sjæl' og 'ånd', hvordan ville I så gøre det? Og også i dag.*
2. *Beskriv 'det religiøse' som en erfaring (fx bønner eller ritualer eller lovssang i kirken). Vil I skelne mellem 'det religiøse' og 'det åndelige'?*
3. *Hvem eller hvad er Gud?*
4. *På hvilken måde samtaler en præst og/eller en sjælesørger? Hvori er ligheder og forskelle?*
5. *Diskuter hvordan I ser forholdet mellem terapi og sjælesorg, jf. Bent Falks forståelse af 'terapeutisk sjælesorg', s. 75-82.*
6. *Hvad er teologen og terapeuten Kim Bangshøjs vigtigste pointer, når han taler for en 'ydmyghedens samtaleparadigme'?*

TIL KAPITEL 5

1. *Tænk over, hvad kunsten og 'det æstetiske' er for jer. Tænk over en konkret oplevelse, hvor I blev grebet af et kunstværk: billedkunst, teater, musik, roman, digte, dans, skulpturer, etc.*
2. *Hvad ser I som det vigtigste i en kunstnerisk skabelsesproces?*
3. *Hvordan skaber I en 'æstetisk stemning'? Hvad oplever I som 'skønt' og som 'skønhed'?*
4. *Når kunstneren (fx Paul Klee) siger, at 'noget' taler til ham, når han er i en skabelsesproces, hvad er så dette 'noget' og denne 'tiltale'?*
5. *Hvordan vil I skelne mellem kunst som terapi og kunst som vej til visdom? (jf. S. 89-93)*
6. *Når en profession ikke kun handler om teknik og et håndværk men også om kunst, hvordan forstår I da profession som en 'kunstner i sit fag'?*
7. *Hvad er 'den gode dømmekraft' og det 'at skønne'? Ser I en mulig forbindelse mellem den æstetiske eller kunstneriske erfaring af skønhed og en skønhed i menneskelige øjeblikke? Kan professionel dømmekraft også have med disse mellem menneskelige skønhedsøjeblikke at gøre?*
8. *Hvad forstår I ved udsagnet om, at en situation eller relation eller øjeblik kan 'kalde', at 'Jeg ved ikke, hvorfor, men dette øjeblik kaldte mig til at gøre det, og bagefter viste det sig ejendommeligt nok at være det helt rigtige – menneskeligt set – at gøre i dette unikke øjeblik med dette menneske'.*
9. *Hvordan vil du beskrive ligheder og forskelle mellem filosofi og kunst, mellem det at være i en filosofisk undren og så det at være i en kunstnerisk skabelsesproces? Lytter man efter det samme, men svarer man på forskellig vis?*

TIL KAPITEL 6

1. *Hvad vil I sige, at forskellen er på filosofi som akademisk og teoretisk disciplin (filosofi som fagfilosofi og systematisk søgen efter viden) – og så filosofi som livsform og livskunst (filosofi som en slags praktisk øvelse i nærvær og eksistentiel søgen efter visdom)? Kom med konkrete eksempler.*
2. *Hvordan vil I oversætte græske ord som episteme, techne og phronesis og sophia? Og begreber som aporia og thaumazein?*
3. *Lav et refleksionsnotat omkring, hvordan I vil skelne mellem at være nysgerrighed, interesseret, undersøgende, kritisk reflekterende, tvivlende, overrasket og så det at være undrende og forundret. Hvis I skulle skelne mellem en 'forklarings-og årsags-søgende undren' og en 'forståelse- og sags-søgende undren', hvordan vil I så gøre det?*
4. *Hvad forstår I ved 'det underfulde' og om at søge det forunderlige i det ordinære, det Evige i det timelige, eller det ontologiske i det ontiske, eller det transcendentente i det immanente?*
5. *Reflekter over Kierkegaards udtryk 'Begrebets fødeegn' og forskellen på 'det stemte ord' og 'det ustemte ord' og diskuter den model, der er beskrevet på side 113.*
6. *Hvad kendetegner disciplinen 'filosofisk vejledning'? Reflekter over hver af de syv sokratiske dyder, som de er beskrevet kort på side 117-118.*
7. *Hvad betyder 'filosofisk improvisation' og 'filosofisk musikalitet'?*
8. *Hvad er vigtige faser eller dimensioner i den filosofiske vejlednings-samtale?*
9. *Diskuter begreberne 'etisk selvomsorg' og 'phronesisisk dømmekraft' i forhold til filosofisk vejledningsproces.*
10. *Diskuter modellen 'skallemanden', side 133.*
11. *Hvad har filosofisk undren med kreativitet at gøre?*
12. *På hvilken måde kan filosofiske samtaler give trøst?*

TIL KAPITEL 7

1. *Hvad kendetegner et aktionsforskningsprojekt? Og hvordan er særlig sokratisk og fænomenologisk-orienteret aktionsforskning designet jf. Finn Thorbjørn Hansen?*
2. *Hvordan vil I beskrive forskellen på kundskabs- og undringsværkstedet?*
3. *Beskriv de fem momenter i undringsværkstedet. Hvilke spørgsmål får I, hvis I skulle sættes til at facilitere en sokratisk undringsproces gennem disse fem rum? Skriv et refleksionsnotat om det.*
4. *Hvad er det særligt i skriveprocessen under undringsværkstedet, som du finder interessant? Hvordan vil I skelne mellem en 'lukket fortælling' og en 'åben fortælling'? Hvordan forstår I forskellen på de tre niveauer i fortælle-og skrive-processen, der hedder 'dokumentarisk realisme', 'narrativ konstruktivisme' og 'lyrisk realisme'?*
5. *Reflekter sammen over det afsluttende Wittgenstein-citat på side 162.*

TIL KAPITEL 8

1. *Vælg tre essays ud, som du særlig finder gode og interessante, og begrund hvorfor.*
2. *Beskriv for hver af de tre essays, hvor og hvordan forfatteren bevæger sig igennem 'de fem rum' i undringsværkstedet.*
3. *Beskriv også, hvor I ser 'the heat of the moment' (det essentielle) i essayene, og peg særligt de passager ud, hvor I mærker, at forfatteren selv er i en reel undren (og hvor han eller hun ikke er det, selvom der er mange spørgsmål) – Vigtigt at kunne skelne mellem retorisk og uægte undren og en ægte og grebet undren hos den skrivende eller fortællende og lyttende!)*
4. *Og beskriv også, hvor du bliver ramt af undren, og hvilken følelse det er, og hvilke spørgsmål der dukker op. Del disse erfaringer og spørgsmål med de andre i studie- og øvelsesgruppen.*
5. *Få et overblik over de otte essays, og samle de almene træk, temaer og indsigter, som du mener, at disse essayister særlig har forløst fra praksis og deres livsverden igennem deres skrivende undringsproces. Skriv dem ned og diskuter dem med de andre i gruppen.*
6. *Tænk også over deres forskellige undrings- og skrivestile. Hvad lærer du af dem om det at skrive på en mere fænomenologisk og undringsorienteret måde og ud fra en levet 'indefra-erfaring'? Samle disse læringspunkter og diskuter dem med de andre i gruppen.*
7. *Lav i fællesskab jeres 'ti-gode-skriveråd' for fænomenologiske undringsessays.*

TIL KAPITEL 9

1. *Hvad vil I nu sige er kendetegnende ved en 'sokratisk samtalekultur' i en professionspraksis eller organisation? Diskuter de beskrevne seks fokuspunkter for sokratisk samtalekultur, som blev resultatet af arbejdet med personalet på Anker Fjord Hospice.*
2. *Hvilke fokuspunkter og temaer kan I tilføje set ud fra den profession og de problemstillinger, I hver især står i?*
3. *Hvad forstår I ved 'legen og humoren i den sokratiske samtaleform'?*
4. *Hvordan vil I beskrive og forstå 'filosofisk mod' og 'filosofisk robusthed/resiliens'?*
5. *Hvordan kan man nærmere forstå forholdet mellem kærlighed og transcendens i den sokratiske samtale, jf. side 251-255? På hvilken måde tænker I det, og kom med konkrete eksempler.*
6. *Diskuter begrebet 'filosofisk-dialogisk nærvær', side 257-273. Kom med konkrete eksempler fra eget liv, hvor den form for 'filosofisk-dialogisk nærvær' kom i spil. Hvordan skelner I mellem denne form for nærvær – og så psykologisk-kropslig nærvær, spirituel-religiøs nærvær, meditativ mindfulness, flow og andre former for nærvær?*
7. *Hvad er jeres svar på, hvad det essentielle ved det filosofiske undringsfællesskab er? Hvor ser I dets muligheder og dets begrænsninger?*
8. *Hvad er det for en særlig dømmekraft og sproglighed, der må læres og/eller udvikles, når man vil blive god til at være i eksistentielle og undrings-baserede samtaler i professionelle sammenhænge? (jf. S. 274-280)*
9. *Hvad tænker I hver især om Anker Fjord Hospice erfaringer med forskelle på psykologisk supervision og filosofiske undringssamtaler i grupper?*
10. *Hvad mener I om Anker Fjord-Modellen? (s. 280-292) Hvis I skulle lave en model for filosofiske undringssamtaler, der kunne fungere godt i dine professionelle sammenhænge, hvordan ville denne model så se ud?*

TIL KAPITEL 10

1. På hvilken måde ser I nu forskellen på den filosofiske undringssamtale og den psykologiske og teologiske? På hvilken måde er den filosofiske undringssamtale en 'tredje dimension' i god eksistentiel og åndelig omsorg og samtaler?
2. Hvor ser I også overlaps mellem de tre tilgange + den fjerde der er kunstnerens med-talen (jf. Modellen side 54). Prøv at placere de benyttede teoretikere i cirklerne og i overlaps (i alt 10 rum + det midterste) og dan jer et teoretisk overblik over de mange forskellige tilgange til eksistentiel og åndelig omsorg.
3. Diskuter de syv sokratiske dyder igen samt 12 pejlemærker, som anbefales til sidst, når man vil skabe en sokratiske samtalekultur (jf. side 302-311).
4. Gennemgå de konkrete praktiske anbefalinger og anvisninger, som blev resultatet af arbejdet på Anker Fjord Hospice. Tænk hver især og diskuter senere i gruppen, hvilke praktiske problemstillinger, som du/I finder væsentlige at medtænke set fra jeres faglighed og professionspraksis. Kom med mindst tre konkrete tilføjelser til anbefalinger og anvisninger, hvis den sokratiske samtalekultur og disse filosofiske undringsværksteder og samtaleformer, skulle leve, næres og realiseres i jeres arbejde og på jeres arbejdsplads. Medtænk også ledelses- og organisations-niveauer. Hvad bør ændres eller udvikles videre, for at ledelse og organisatoriske strukturer reelt giver plads til den slags sokratiske fritænker-rum og 'æstetisk-kontemplative rum værensopmærksomhed'? På hvilken måde kunne fx innovation, kreativitet og nytænkning internt i personalet fremmes via sådanne filosofiske samtale og 'frirum for umiddelbar nyttetænkning og problemløsninger'? Eller en mere menneskelig og værdig kommunikationsform med borgerne eller klienterne?
5. Diskuter, hvorfor Anker Fjords gjorde erfaringer også kan være relevant uden for det snævre palliative arbejdsområde og også uden for sundhedssektoren –og benyttes i mere almindelige professionelle HR- og relationsprofessioner og kommunikationsarbejde.
6. Hvis I i morgen skulle starte med at indføre en sokratiske samtalekultur i din/jeres organisation, hvad ville så være et første muligt og klogt træk at gøre? Og hvordan skulle man strategisk på sigt videre 'massage' denne tænkning ind i arbejdskulturen og i personalets måde at tænke og

være på? Endelig: Hvor skal/bør man være besindig og etisk overvejet og kritisk på vagt over for, hvor begrænsningerne i denne sokratiske undringstilgang og –kultur er?

VIL DU TRÆNES I UNDRINGSBASEREDE DIALOGER OG DELTAGE I KURSER?

På Aalborg Universitet tilbyder vi Efter- og Videreuddannelseskurser i "Facilitering af undringsbaserede dialoger og forundringsværksteder i professionelle sammenhænge". Der er forskellige kurser (A, B og C), som man kan deltage på efter behov og interesse. Nogle vælger blot ét af disse universitetskurser (der er utraditionelle, fordi de vægter træning, supervision og praktiske undringserfaringer så højt), og får da 5 ETCS-point. Andre vil måske tage alle tre, så de samlet får 15 ETCS-point på masterniveau, hvilket altså kan udgøre et slags fleksibelt mastermodul, som man også vil kunne benytte andre steder.

Disse kurser i professionel undren kan findes på:

www.undren.aau.dk (Bemærk deadlines for tilmelding!)

Se også aktiviteter og samarbejdsmuligheder med Wonder Lab på Aalborg Universitet:

http://www.kommunikation.aau.dk/forskning/vidensgrupper/cdo/dialogue_labs/wonder_lab/

LITTERATUR FOR VIDERE LÆSNINGER

Buber, M. (1997). *Jeg og Du*. Kbh.: Hans Reizels forlag.

Fantastisk inspirerende og dyb bog om, hvad det er vi lytter efter, når vi lytter efter fænomenet i sig selv – eller fænomenets 'Du' (det, der kalder og siger os noget...)

Gadamer, H.-G. (2003). *Forståelsens filosofi. Utvalgte hermeneutiske skrifter*. Oslo: Cappelen's Uopulære Skrifter 45.

Glimrende indføring i grundtanker i hermeneutikeren Gadamers filosofi og syn på dialogens betydning.

Hansen, F.T. (2000). *Den sokratiske dialoggruppe*. Kbh.: Gyldendal.

Grundbog i, hvordan man praktiserer og faciliterer sokratiske dialoggrupper og sokratiske spørgeformer.

Hansen, F.T. (2002). *Det filosofiske liv. Et dannelsesideal for eksistenspædagogikken*. Kbh.: Gyldendal. (Ph.d.-afhandling).

Om hvorledes man kan forstå fire dannelsesforståelser omkring idealet om at leve det filosofiske liv (Foucault, Rorty, Kierkegaard, Wittgenstein), og hvordan dette ideal og den filosofiske vejledningspraksis kan medtænkes inden for voksenpædagogik og livslang læring.

Hansen, F.T. (2008). *At stå i det åbne. Dannelse gennem filosofisk undren og nærvær*. Kbh.: Hans Reitzels forlag.

Grundbog i filosofisk vejledningspraksis med særlig vægt på dannelsesbegrebet og eksistensfilosoffen Hannah Arendts syn på undren.

Hansen, F.T. (2014). *Kan man undre sig uden ord? Design- og universitetspædagogik på kreative videregående uddannelser*. Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.

Hvordan kan filosofisk undringssamtaler og undringsværksteder bruges inden for designskoler og kreative forløb på videregående uddannelser? Hvad er

forholdet mellem filosofisk undren og kreativitet og en 'fyldt tavshed', hvorfra undren taler?

Hansen, F.T. (2017 – forthcoming). *Den Undrende Organisation. Om undrings- og visdoms-dreven innovation i offentlige organisationer.* Kbh.: Akademisk forlag.

På baggrund af et 2-årigt aktionsforskningsprojekt i Vejle Kommunes innovationsafdeling (Spinderihallerne) beskrives en ny form for undrings-baseret organisations- og innovationstænkning knyttet til kommunale organisationer.

Jaspers, K. (1965). *Hvad er filosofi? 12 radioforedrag.* Kbh.: Haases Facetbøger.

Fascinerende indføring i, hvad filosofi og det at filosofere er. Jaspers taler også om 'den filosofiske livsførelse' og hvordan filosofi

Knox, J.B.L. (2003). *Gabriel Marcel. Håbets filosof, fortvivlelsens dramatiser.* Odense: Syddansk Universitetsforlag.

Meget fin og levende indføring i en stor fransk værensfilosof, Gabriel Marcel, der – ved siden af Heidegger men på en anden måde end ham – kan siges at være en af de betydeligste filosoffer omkring det, at forstå undren og livet som et grundlæggende mysterium.

Løgstrup, K.E. (1995). *Kunst og erkendelse. Kunstfilosofiske betragtninger.* Kbh.: Gyldendal.

Den danske filosof giver her en indsigtfuld og tankevækkende beskrivelse af, hvad kunst, det æstetiske og filosofien som fænomenologi kan sammen.

Rubinstein, M.-J. (2011). *Strange Wonder: The Closure of Metaphysics and the Opening of Awe.* New York: Columbia University Press.

En klassiker og bog for nørder, der virkelig ønsker at fordybe sig i, hvad store filosoffer og fænomenologer i det 20. Århundrede (Heidegger, Levinas, Nancy og Derrida) har tænkt omkring undringsfænomenet.

Safranski, R. (1998). *En mester fra Tyskland. Heidegger og hans tid*. Kbh.: Samlerens Bogklub.

Det 20. århundredes største eksistens- og værens-filosof, Martin Heidegger, kan være en vanskelig filosof at forstå. Men Safranski giver en levende og nænsom indføring, der er værd at læse.

ER DU FORSKNINGSIINTERESSERET?

Hvis du har fået blod på tanden efter at vide mere om 'undringens fænomenologi' og undringsfilosofi som sådan, og hvordan man forsker i det og bruger undringsbaserede dialoger og refleksioner fx i aktionsforskning og kvalitative forskning, så kan du læse mere om min egen forskning på dette område på:

<http://personprofil.aau.dk/123561>